

Effecten van vernatting op leefgebied van das bij Galamadammen-Oost

Ellen van Norren en Ton Popelier

2021.11

Rapport van de Zoogdierverseniging
In opdracht van Provincie Fryslân

Effecten van vernatting op leefgebied van das bij Galamadammen-Oost

Auteurs:	Ellen van Norren, Ton Popelier
Kwaliteitscontrole:	Maurice La Haye
Foto voorkant:	Herman de Jongh
Datum uitgave:	16 november 2021
Status:	Definitief
Rapport nr.:	2021.11
Projectnummer:	2021.016
Productie:	Zoogdiervereniging Toernooiveld 1 6525 ED Nijmegen Postbus 6531 6503 GA Nijmegen 024 7410500 secretariaat@zoogdiervereniging.nl www.zoogdiervereniging.nl
Opdrachtgever:	Provincie Fryslân

Dit rapport kan geciteerd worden als:

Norren, E. van en T. Popelier, 2021. Effecten van vernatting op leefgebied van das bij Galamadammen-Oost. Rapport 2021.11. Zoogdiervereniging, Nijmegen.

De Zoogdiervereniging is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van de Zoogdiervereniging; opdrachtgever vrijwaart de Zoogdiervereniging voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

Niets uit dit rapport mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en de Zoogdiervereniging, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	4
2	JURIDISCH KADER	5
2.1	BESCHERMINGSREGIME DAS	5
2.2	JURIDISCH KADER EN PLANVORMING NATURA 2000-INSTANDHOUDINGSMAATREGELEN	6
3	PLANGEBIED EN VOORGENOMEN INGREEP	8
4	BESCHRIJVING LEEFGEBIED	10
4.1	HABITAT EN ECOLOGIE	10
4.2	VERSPREIDING IN NEDERLAND	11
4.3	VERSPREIDING IN ZW-FRYSLÂN	11
4.4	BESCHRIJVING BURCHT PLANGEBIED	13
4.5	BESCHRIJVING FOERAGEERGEBIED PLANGEBIED	14
5	EFFECTBESCHRIJVING EN TOETSING AAN WETGEVING	17
6	KANSEN VOOR VERBETERING LEEFGEBIED DAS	19
7	CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN	20
8	LITERATUURLIJST	21
1)	BIJLAGE 1: FOTO'S VELDBEZOEK	22

1 Inleiding

De provincie Fryslân voert maatregelen uit voor het behalen van doelen van Europese topnatuur in het kader van Natura 2000. Een van deze maatregelen is het vernatten van een polder direct ten oosten van aquaduct Galamadammen (figuur 1). Mogelijk heeft deze maatregel gevolgen voor het leefgebied van de dassen die een burcht hebben in het Koudumberbos (figuur 1).

De provincie Fryslân vraagt de Zoogdierverseniging daarom om een effectbeoordeling. De eigenaar van het Koudumberbos, It Fryske Gea (IFG), staat open voor optimaliseringsmaatregelen t.b.v. de das, ook als er geen mitigatie vanuit de Wet natuurbescherming nodig is. Daarom vormt een voorstel voor verbetering van het leefgebied van de das ook onderdeel van de opdracht.

Figuur 1: Plangebied (binnen rode omlijning) (Bron: Google Maps)

In deze rapportage zijn de resultaten van een bureaustudie en twee veldbezoeken weergegeven. Dit rapport geeft inzicht in het juridisch kader van effecten van instandhoudingsmaatregelen op beschermde soorten zoals de das (hoofdstuk 2), gevolgd door een beschrijving van de voorgenomen ingreep (hoofdstuk 3) en het leefgebied van de das (hoofdstuk 4). Dit leidt tot de effectbeschrijving in hoofdstuk 5 en een advies voor verbetering van het leefgebied van de das in hoofdstuk 6.

2 Juridisch kader

De das is een in Nederland beschermde soort, het is verboden om een das opzettelijk te doden of te vangen. Ook is het verboden een dassenburcht opzettelijk te beschadigen of te vernielen. Deze verbodsbepalingen zijn niet van toepassing voor de uitvoering van instandhoudingsmaatregelen en hiervoor gelden geen voorwaarden. Dit hoofdstuk beschrijft eerst het juridisch kader voor werkzaamheden in het leefgebied van das en het juridisch kader en de planvorming rond instandhoudingsmaatregelen.

Beschermingsregime das

- Verdrag van Bern: Bijlage III
- Wet natuurbescherming: art 3.10 lid 1

Ook gaat dit hoofdstuk in op het juridisch kader en planvorming voor Natura 2000-instandhoudingsmaatregelen:

- Wet natuurbescherming: Art 3.8 lid 7a
- Natura 2000-beheerplan Merengebied

Figuur 2: Das (Foto: Ellen van Norren)

2.1 Beschermingsregime das

Verdrag van Bern 1979

Het Verdrag van Bern uit 1979 is een internationaal verdrag inzake het behoud van in het wild voorkomende dier- en plantensoorten en de daarbij behorende grensoverschrijdende natuurlijke leefmilieus in Europa. De das is een soort van bijlage III van het Verdrag van Bern 1979. De soorten van bijlage III van het verdrag van Bern worden in Nederland beschermd op grond van de Wet natuurbescherming (Wnb) art 3.10 lid 1.

Wet natuurbescherming (Wnb) art 3.10 lid 1

De das is een beschermde soort op grond van Wnb art 3.10 lid 1. Op grond van dit artikel is het verboden:

- a. in het wild levende zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en kevers van de soorten, genoemd in de bijlage, onderdeel A, bij deze wet, opzettelijk te doden of te vangen;

- b. de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld in onderdeel a opzettelijk te beschadigen of te vernielen.

Daarnaast geldt voor werkzaamheden de zorgplicht op grond van Wnb art 1.11:

1. Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving.
2. De zorg, bedoeld in het eerste lid, houdt in elk geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen kunnen worden veroorzaakt voor een Natura 2000-gebied, een bijzonder nationaal natuurgebied of voor in het wild levende dieren en planten:
 - a. dergelijke handelingen achterwege laat, dan wel,
 - b. indien dat achterwege laten redelijkerwijs niet kan worden gevergd, de noodzakelijke maatregelen treft om die gevolgen te voorkomen, of
 - c. voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk beperkt of ongedaan maakt.
3. Het eerste lid is niet van toepassing op handelen of nalaten in overeenstemming met het bij of krachtens deze wet of de Visserijwet 1963 bepaalde.

2.2 Juridisch kader en planvorming Natura 2000-instandhoudingsmaatregelen

Juridisch kader instandhoudingsmaatregelen, Wnb Art 3.8 lid 7a

De Wet natuurbescherming bepaalt in art 3.10 lid 2 en art 3.8 lid 7a dat de voornoemde verbodsbepalingen niet van toepassing zijn voor het uitvoeren van instandhoudingsmaatregelen.

Wnb art 3.8 lid 7a:

“De verboden, bedoeld in de artikelen 3.5 en 3.6, tweede lid, zijn niet van toepassing op handelingen ter uitvoering van een instandhoudingsmaatregel of een passende maatregel als bedoeld in artikel 2.2”.

Art 3.10 lid 2 verklaart vervolgens dat dit art 3.8 lid 7a ook van toepassing is op de verboden, bedoeld in art 3.10 lid 1. Er worden in Wnb art 3.8 lid 7a *geen voorwaarden* gesteld aan de effecten op soorten door uitvoering van de instandhoudingsmaatregelen.

Hoe de zorgplicht geldt voor instandhoudingsmaatregelen is afgestemd met Kees Bastmeijer, hoogleraar natuurbeschermingsrecht aan de Universiteit Tilburg. Hij geeft aan dat als bekend is dat een soort voorkomt op de plek waar een instandhoudingsmaatregel wordt genomen, inzet nodig is om te zorgen dat hij daar kan blijven leven: de ecologische functionaliteit mag niet worden aangetast. Als een van de functionaliteiten (zoals foerageergebied, voortplanting, rust- en verblijfplaats) wordt aangetast, moet dat worden beoordeeld als dat de burcht ongeschikt wordt en is mitigatie/compensatie nodig.

Dit is in overeenstemming met de uitspraak van de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State van 7 juli 2021. Hierin wordt bepaald dat uitgaan van de ecologische functionaliteit, dat eerder al gold voor habitatrichtlijnsoorten die worden beschermd op grond van Wnb art 3.5, ook geldt voor overige zoogdiersoorten die beschermd worden op grond van Wnb art 3.10.

Natura 2000-beheerplan

De voorgenomen ingreep is onderdeel van instandhoudingsmaatregelen die worden uitgevoerd in het kader van Natura 2000-beheerplan Merengebied.

Natura 2000-gebieden zijn aangewezen voor het uitvoeren van de Habitatrichtlijn. De lidstaten van de Europese Unie hebben afgesproken om de achteruitgang van de biodiversiteit te stoppen. Belangrijke instrumenten om dit doel te realiseren zijn de Europese Vogelrichtlijn en Europese Habitatrichtlijn. In deze richtlijnen is bepaald dat er een netwerk gerealiseerd moet worden van natuurgebieden van Europees belang: Natura 2000. Dit netwerk heeft als hoofddoelstelling het waarborgen van de biodiversiteit in Europa. De lidstaten wijzen daarvoor natuurgebieden aan voor de meest kwetsbare soorten en habitattypen: Natura 2000-gebieden. Dit zijn gebieden die belangrijk zijn om het duurzaam voortbestaan van de meest bedreigde soorten en habitattypen te verzekeren. Elk Natura 2000-gebied is aangewezen voor de bescherming van één of meerdere habitattypen en/of soorten. Voor elk gebied zijn vervolgens specifieke doelen - instandhoudingsdoelen – geformuleerd voor wat betreft de oppervlakte en kwaliteit van de habitattypen of leefgebieden van soorten (Altenburg & Wymenga en Provincie Fryslan, 2014).

De Fluessen e.o. zijn per besluit aangewezen als Natura 2000-gebied, het plangebied valt binnen de begrenzing van dit Natura 2000-gebied. In het aanwijzingsbesluit (Programmadirectie Natuur, 2010) dat is vastgesteld op 14 maart 2011 (Staatscourant, 2011) wordt aangegeven dat dit gebied is aangewezen voor o.a. meren met krabbenscheer & fonteinkruiden en Ruigten & zomen, noordse woelmuis, porseleinhoen, kleine rietgans, kolgans, brandgans, eenden, grutto, kemphaan, goudplevier, kievit en wulp. De noordse woelmuis is een prioritaire soort met een uitbreidingsdoelstelling in Natura 2000-gebied Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o. In het aanwijzingsbesluit zijn instandhoudingsdoelstellingen vastgesteld voor deze habitattypen en soorten.

In het Natura 2000-beheerplan Merengebied, waar Natura 2000-gebied Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o. onder valt (Altenburg & Wymenga en Provincie Fryslan, 2014) zijn de instandhoudingsmaatregelen beschreven om de instandhoudingsdoelstellingen te bereiken. Een van deze instandhoudingsmaatregelen is het herstellen van zomerpolders rond Galamadammen. Het Natura 2000-beheerplan zegt daarover “Het herstellen van zomerpolders betekent uitbreiding van ’s winters onder water staande gebiedsdelen. Door in de periode 1 oktober-1 april meer water buiten de boezem te realiseren, wordt in de eerste plaats ruimte geboden aan pleisterende eenden en ganzen die op de boezem steeds meer onder druk komen te staan door activiteiten op en langs het water. Daarnaast vindt er uitbreiding plaats van pleisterplaatsen voor steltlopers en broedgebied voor kwartelkoning en kemphaan. Als daar bij beheer en inrichting rekening mee wordt gehouden, ontstaat bovendien geschikt leefgebied voor de noordse woelmuis (belangrijke schakels in het netwerk) en kunnen deze gebieden een rol spelen als paai- en opgroeigebied voor plantenminnende vis.” (Altenburg & Wymenga en Provincie Fryslan, 2014).

Op 24 juni 2020 liep de eerste beheerplanperiode van het beheerplan af van het Natura 2000 beheerplan Merengebied, voor de Natura 2000 gebieden Sneekerveer e.o., Witte en Zwarte Brekken en Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o. . De provincie heeft op 9 juni 2020 de eerste beheerplanperiode verlengd tot 1 juli 2023 (BIJ12, 2021).

3 Plangebied en voorgenomen ingreep

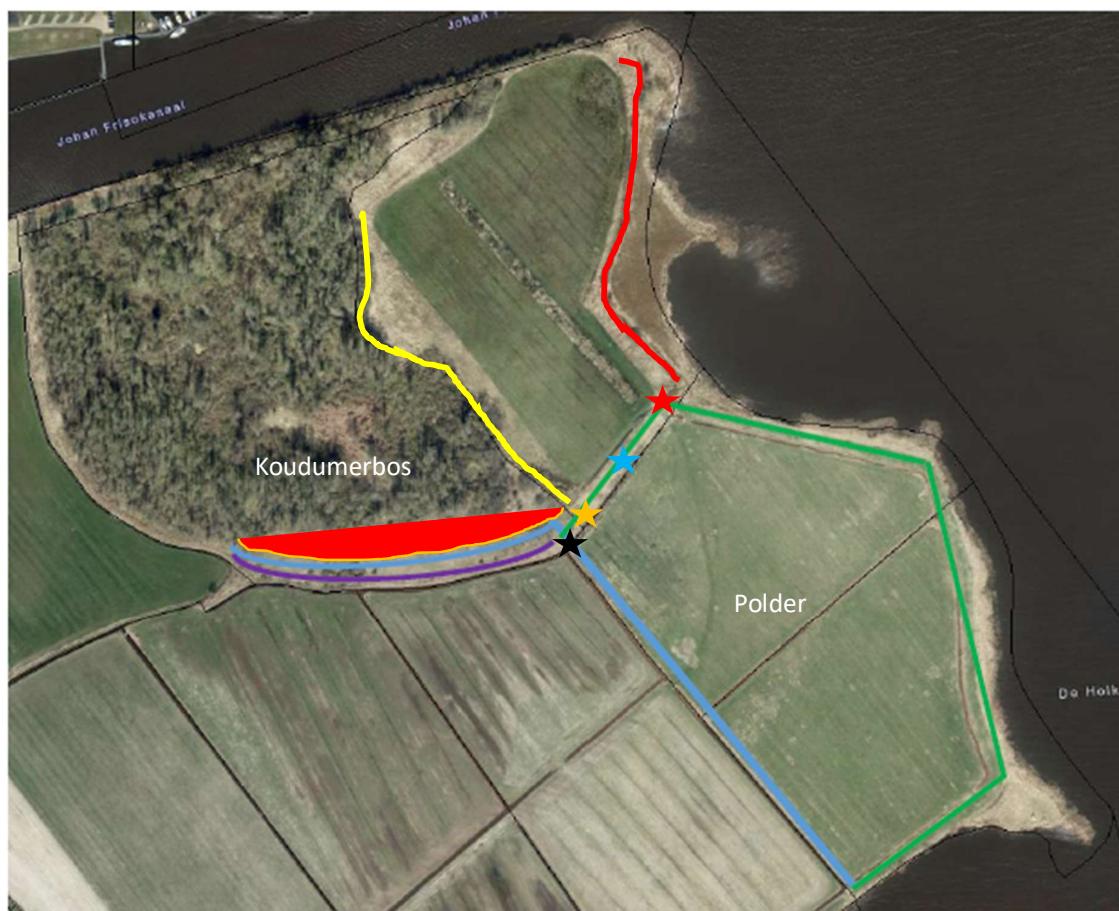
Plangebied

Het bos ligt op een voormalig baggerdepot uit de jaren zeventig, bestaande uit uitgegraven, venige grond. De hoogte loopt tot 4 meter boven NAP. Het bos ligt achter de waterkering. Ten zuidoosten van het Koudumberbos bevindt zich een polder. Het Koudumberbos ligt aan het Johan Frisokanaal (noord) en aan een provinciale weg N359 (west).

Voorgenomen ingreep

Aan de zuidoostzijde van het bos zullen twee percelen van in totaal 6,7 ha groot vernat worden. De waterkering is hiervoor verlegd; een nieuwe kade is aangelegd.

De provincie Fryslân neemt voor het behouden van Europese top natuur maatregelen (zogenaamde instandhoudingsmaatregelen) in het kader van de uitvoering van Natura 2000-beheerplan Merengebied (Altenburg & Wymenga en Provincie Fryslân, 2014). Het gaat om instandhoudingsmaatregel nr 3 Herstel Zomerpolders.

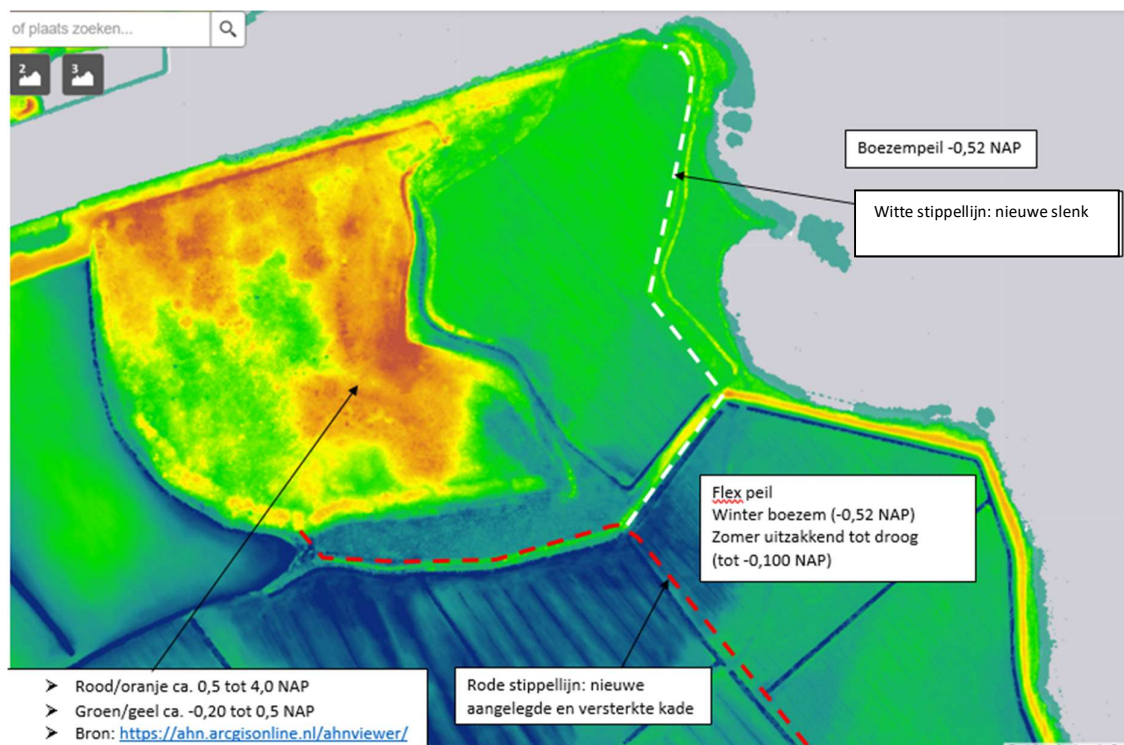

Figuur 3: Maatregelen in het plangebied. Voor beschrijving kleuren: zie tekst onder de figuur. Bron: Provincie Fryslân.

De maatregel omvat de volgende werkzaamheden binnen het plangebied (zie figuur 3): (bron: Provincie Fryslân)

- Groene lijn: de bestaande boezemkade wordt behouden en 'afgewaardeerd' van regionale kering naar lokale kering. De polder kan in de winter onder water lopen, via een bestaande inlaat.
- Blauwe lijn: Aanbrengen van een nieuwe boezemkade (moet in 2021 nog verder inklinken)
- Paarse lijn: De bestaande boezemkade wordt voor een deel opgenomen in de nieuwe kade
- Oranje lijn en rood vlak: Tussen het Koudumberbos en de blauwe lijn is een slenk gegraven (oranje lijn) en de bosrand opgehoogd (rode vlak)
- Gele lijn: Ondiepe slenk gegraven
- Rode lijn: Oude boezemsloot uitgraven
- Oranje ster: Aanbrengen PVC duiker
- Blauwe ster: Verwijderen bestaande schuif en duiker
- Rode ster: aanbrengen dam 10 m breed met PVC duiker
- Zwarte ster: stuw in de nieuwe kering

In het najaar van 2020 zijn grondwerkzaamheden uitgevoerd. De nieuwe inrichting functioneert nog niet omdat de grond eerst moet inklinken. Het peil staat sinds de oplevering op de laagste stuwstand, ca. -1.00 NAP. Op de hoogtekartaat in figuur 4 is met blauw aangegeven welke delen onder Fries boezempeil van -0,52 m NAP liggen (hoe donkerder blauw hoe lager). Groen en rood zijn hoger dan Fries boezempeil. Rood ligt boven NAP.

Figuur 4: Hoogtekartaat plangebied voorafgaand aan de maatregelen. Ingetekend zijn de maatregelen.

4 Beschrijving leefgebied

4.1 Habitat en ecologie

Met een kop-romp lengte van 65-80 cm is de das (*Meles meles*) één van de grootste voorkomende landroofdieren in Nederland. Hij behoort tot de familie van de marterachtigen. De das heeft een grote, brede kop en een zwaargebouwd gedrongen lichaam. Hij heeft korte poten en een korte, brede, bossige staart.

De das leeft in allerlei soorten biotopen, met een voorkeur voor kleinschalig akker- en weidelandschap met verspreide bosjes, heggen en houtwallen. Maar ook open terreinen, zoals vochtige heiden en rivierdalen zijn geschikte leefgebieden. Zelfs in afgravingen, oude ertsmijnen, op kliffen en onder gebouwen worden soms verblijfplaatsen van de das aangetroffen. Het leefgebied van de das moet voldoen aan voldoende dekking, weinig verstoring, een groot voedselaanbod en een bodem waarin ze goed een burcht kunnen graven, met een grondwaterstand van tenminste 1,5 m onder het maaiveld, anders wordt de burcht te vochtig.

De das leeft in Nederland in familiegroepen. De das is een nachtdier, dat in de schemering zijn burcht verlaat en samen of apart op zoek gaat naar voedsel, tot op een afstand van 1,5 kilometer van de burcht.

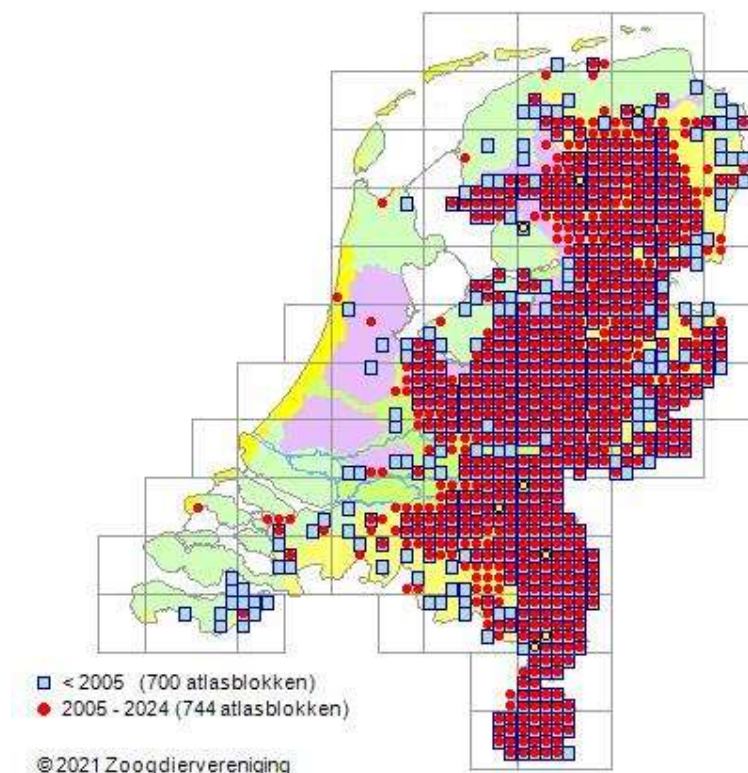
Dassen zijn alleseters. Ze zijn slechte jagers en eten dat wat ze direct voor de neus tegenkomen. Het voedsel bestaat voor een belangrijk deel uit regenwormen die ze 's nachts in weilanden en open gebieden opsporen. Hierbij prefereren ze kort gras, omdat hier regenwormen als stapelvoedsel het gemakkelijkst te vinden zijn. Tussen hoog gras lukt het een das niet om de regenwormen snel te pakken te krijgen. Verder eten ze bosvruchten, gevallen fruit, noten, eikels, knollen, mais, graan, paddenstoelen, knaagdieren, slakken, kevers en hommels- en wespenbroed. In bermen, akkerranden en slootkanten wroeft de das vaak naar kevers en insectenlarven. Een das eet 400-600 gram per dag en het duurt vaak enige uren voordat hij genoeg voedsel heeft gevonden.

Het territorium van de das varieert in Nederland van zo'n 30 tot 150 hectare (van Bommel *et al.*, 2015) maar de grootte is afhankelijk van het aanbod aan voedsel. Een territorium bevat de burcht en voedselgronden van een familiegroep.

Dassen leven in uitgebreide zelf gegraven holenstelsels, ook wel burchten genoemd. Deze burchten liggen in bosranden, houtwallen, brede heggen, in hoogliggend terrein of op hellingen en altijd in de buurt van gras- en akkerland en water. Een burcht heeft meestal 3 tot 10 (soms wel 80) ingangen en bestaat uit hollen die door lange gangen, van soms enkele honderden meters lang, met elkaar verbonden zijn. Burchten kunnen vele generaties op dezelfde locatie bestaan. Bron: Zoogdiervereniging.nl (z.jr.).

4.2 Verspreiding in Nederland

De das komt in Nederland vooral voor op de hogere gronden in het oosten, midden en zuiden van het land, zie figuur 5.

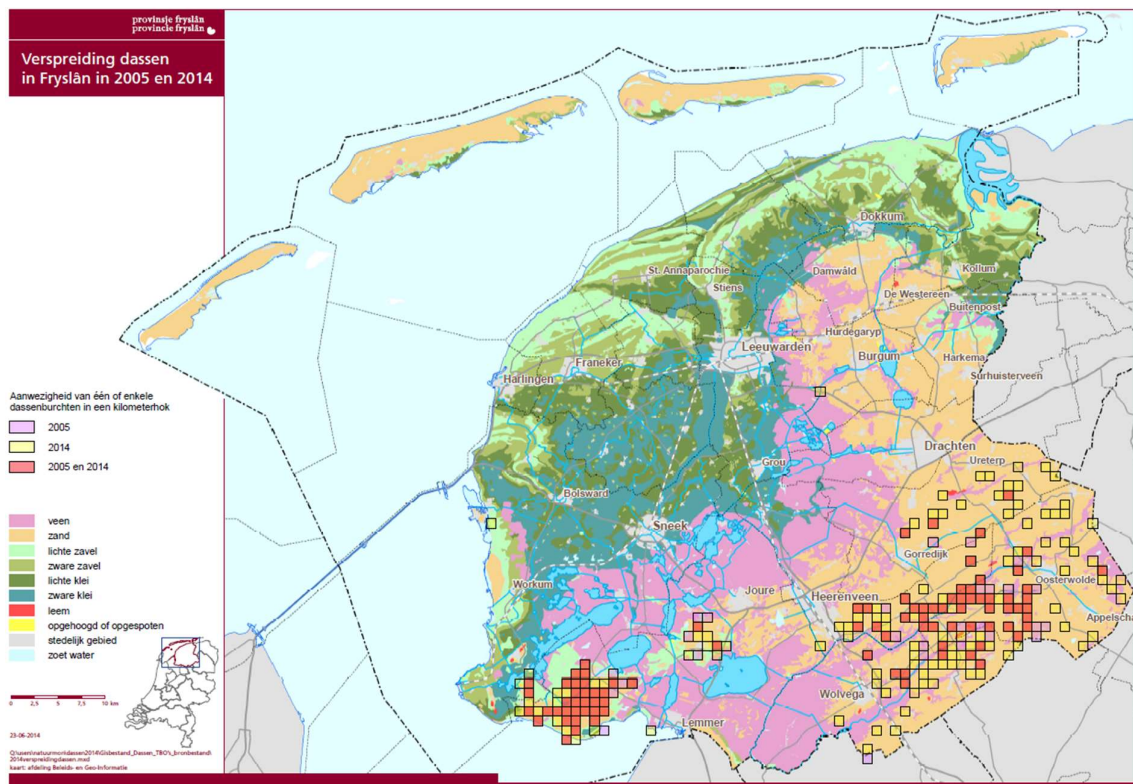
Figuur 5: Verspreiding van de das in Nederland van 2005 tot 2021.

4.3 Verspreiding in ZW-Fryslân

Dassen kwamen in ZW-Fryslân van oudsher voor in Gaasterland, waar in het bijzonder de burchten in het Rijsterbos, de Elfbergen en het Lycklamabos e.o. een lange historie kennen. Begin 20^e eeuw verdween de das uit heel Fryslân door toedoen van menselijk handelen. Herintroducties door Stichting Das en Boom hebben eraan bijgedragen dat de soort nu weer in Fryslân voorkomt. Figuur 6 geeft de verspreiding weer in 2005 en 2014. In Gaasterland is de dassenpopulatie gestaag gegroeid, er heeft zich een verspreiding naar het oosten en noorden voorgedaan.

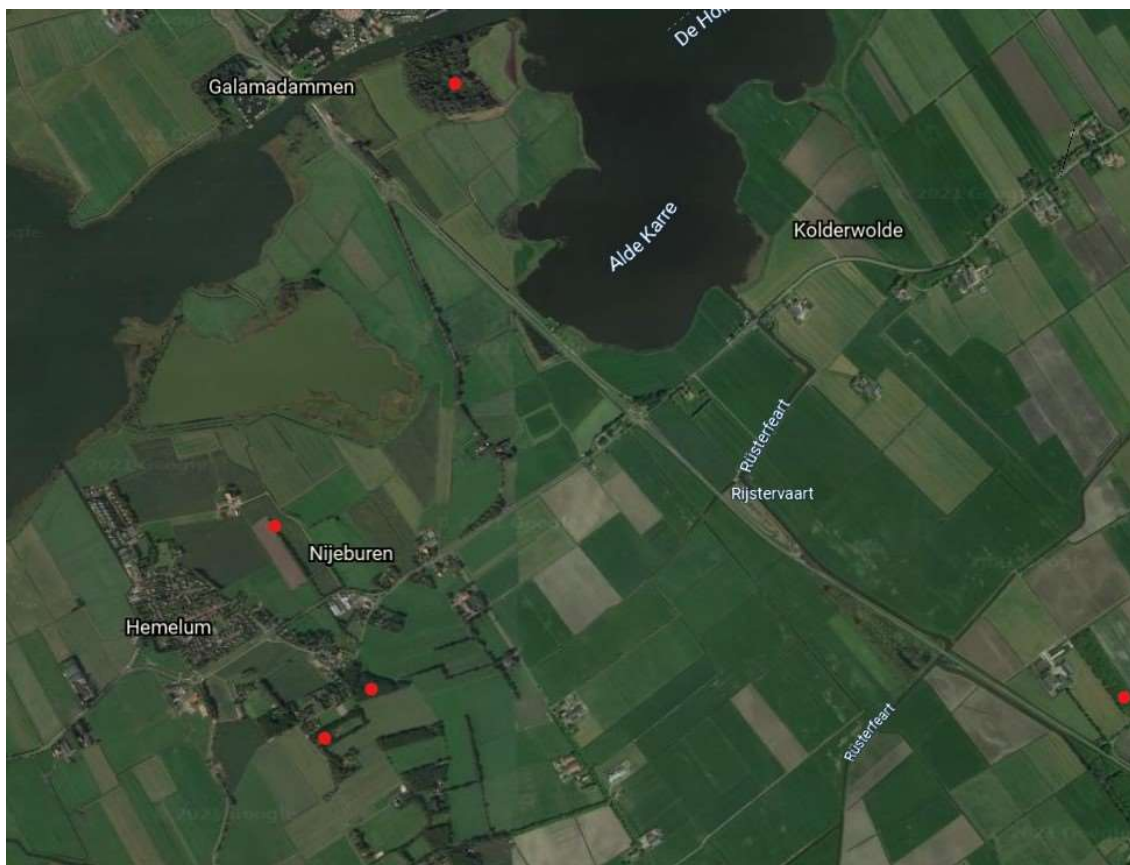
Ook ten noorden van het plangebied zijn meldingen bekend. Zo werden op 28-11-2020 prenten aangetroffen aan de oostzijde van Koudum. Ook zijn er zichtwaarnemingen bekend bij It Fryske Gea ten noordwesten van Galamadammen. Volgens informatie van It Fryske Gea (G. van der Burg) bevinden er zich inmiddels ook dassen in de omgeving van Gaast en Piaam. Tijdens weidevogelonderzoek zijn meerdere dassen op wildcamera vastgelegd in de Workumermar en de Aeltsjemar. Gezien de grote afstand tot Koudum (ca. 15 resp. 20 km) is het uitgesloten dat deze

dassen ook in de omgeving van Galamadammen foerageren. Het is mogelijk dat er zich (onbekende) dassenburchten tussen beide gebieden bevinden. Gezien de open structuur van het landschap en de minimale aanwezigheid van potentiële (hoger gelegen) locaties is dat echter niet voor de hand liggend.

Figuur 6: Verspreiding van de das in Fryslân in 2005 en 2014. Bron: Provincie Fryslân

De nabij gelegen burchten rond het plangebied bleken in 2015 actief, te weten die aan de Wâlikkers in Nijeburen en die in Boschwijk, Hemelum (Figuur 7). Aan de zuidoostzijde ligt de burcht Westerend (op 3,6 km afstand) (Dassenwerkgroep Gaasterland, 2015).

Figuur 7: Dassenburchten (rode stippen) in en om het plangebied. Bron: Dassenwerkgroep Gaasterland.

4.4 Beschrijving burcht plangebied

De Dassenwerkgroep Gaasterland heeft in 2015 alle bekende dassenburchten in haar werkgebied bezocht. Op basis daarvan was de conclusie dat de burcht in het Koudumberbos in 2015 niet bewoond was. Bureau FaunaX (2020) maakt melding dat er in augustus 2020 in het Koudumberbos twee dassenburchten aanwezig zijn. De eerste burcht ligt aan de zuidrand van het bos; deze was verlaten bij het bezoek van FaunaX. Het gaat vermoedelijk om de burcht die Dassenwerkgroep Gaasterland in 2015 beschrijft. De exacte omvang kon niet worden vastgesteld aangezien de burcht compleet overgroeid was door braamstruiken. De andere burcht ligt centraal in het bosje. Deze blijkt in augustus 2020 wel bewoond te zijn en te bestaan uit (minimaal) vijf belopen pijpen. Op basis van de aangetroffen sporen concludeert FaunaX dat er al jarenlang sprake moet zijn van bewoning. De burcht ligt op het hoogste deel van het bosje, wat karakteristiek is voor dassenburchten. Wildcamera onderzoek van FaunaX leverde opnames op van minimaal één das (een juveniel mannetje).

Er zijn geen recente(re) gegevens van de burcht bekend van de Dassenwerkgroep Gaasterland. Het is niet bekend hoeveel dassen er nu in de burcht leven. Het is namelijk niet uitgesloten dat er zich na het onderzoek van augustus 2020 een vrouwtje gevestigd heeft en dat dit geresulteerd heeft in

reproductie begin 2021 (gebruikelijk eind februari). Camerabeelden van IFG hebben de aanwezigheid van slechts één das aangetoond. De aangetroffen sporen tijdens de veldbezoeken bevestigen de indruk dat er niet meerdere dassen huizen.

4.5 Beschrijving foerageergebied plangebied

De beschrijving van het foerageergebied van het Koudumberbos wordt gebaseerd op sporen (door middel van twee veldbezoeken op 11 en 12 augustus 2021), meldingen (van sporen, levende en dode dassen) en overige beschikbare gegevens (grondgebruik, bebouwing, wegen, bewoonde dassenburchten, etc.). Omdat het gebied niet mag worden betreden in het broedseizoen van de zeearend (tot augustus), is het sporenonderzoek pas in augustus uitgevoerd. De aangetroffen sporen van het veldbezoek staan weergegeven in figuur 8 en foto's in bijlage 1.

De omvang van het foerageergebied wordt begrensd door watergangen, wegen en omliggende dassenterritoria en de grootte van het foerageergebied wordt ook bepaald door de geschiktheid van het aanwezige biotoop. Het gaat om een relatief groot potentieel foerageergebied van 150-200 ha.

Aanwezige biotoop: het Koudumberbos is een loofhoutbosje met bramen als onderbegroeiing; het biedt dassen voedsel in de vorm van o.a. wormen, kevers, slakken, muizen, bramen en eikels. Het is echter slechts enkele hectaren groot, waardoor het voedselaanbod beperkt is.

Aan de westzijde van de burcht liggen twee kleine maispercelen (4 en 2 ha). Deze bieden korte tijd van het jaar voedsel in de vorm van maiskolven en achtergebleven mais.

Het gebied rondom het Koudumberbos bestaat nagenoeg geheel uit grasland, voor zover bekend zonder beweiding. Dassen prefereren echter kort, beweid grasland, het wordt daarom in het zomerhalfjaar beoordeeld als ongeschikt foerageergebied. Uit het veldbezoek blijkt dat het foerageergebied dat bij de das(sen) in gebruik is, ten zuiden en ten westen van het Koudumberbos ligt. Vanwege het (relatief) hoge gras en de kleine omvang van het bos is het aannemelijk dat de dassen een vrij groot areaal als foerageergebied gebruiken, waardoor met zekerheid gesteld kan worden dat dassen ook terrein ten westen van de N359, bij de Vogelhoek gebruiken (zie figuur 8).

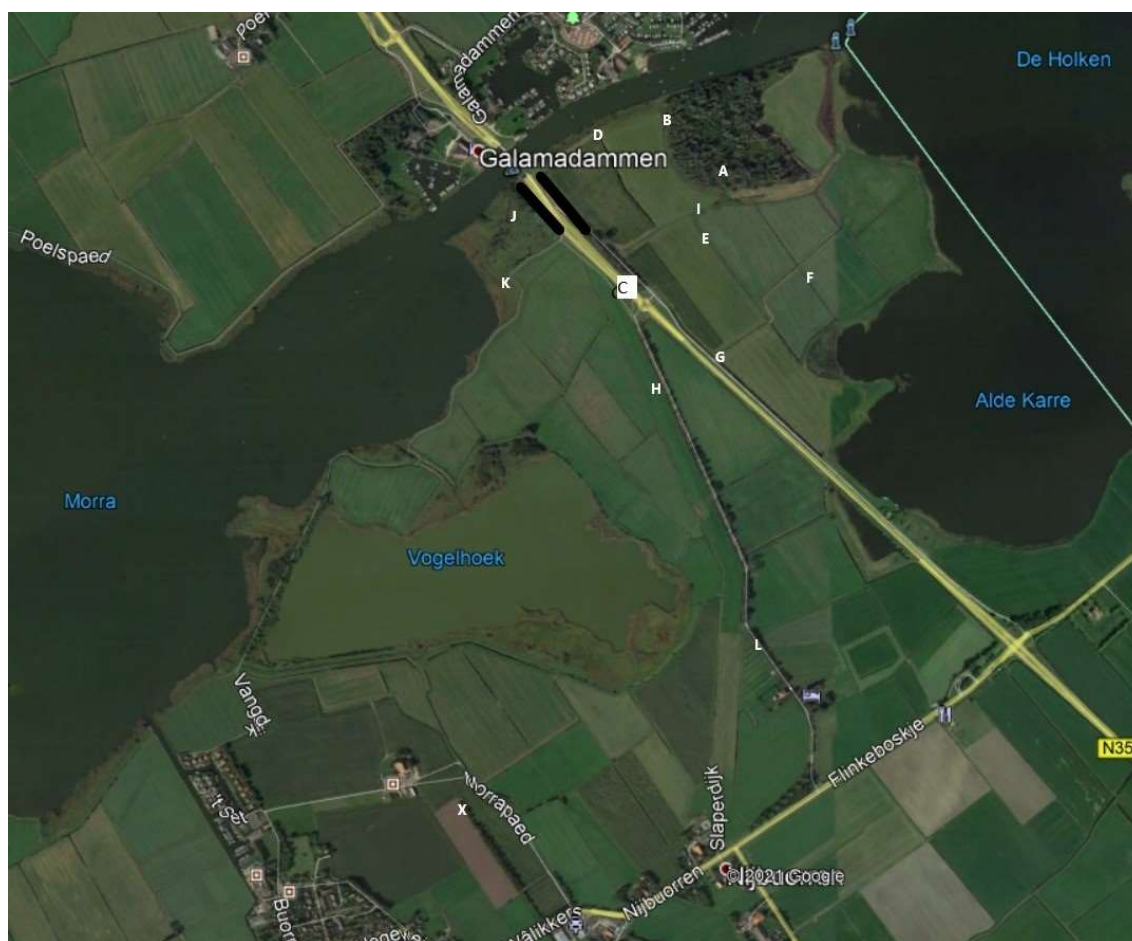
Omliggende territoria: De grens met andere dassenterritoria vormt een “harde” barrière. Dassen zijn territoriaal en zullen indringers verdrijven uit hun eigen gebied. De omliggende burchten die staan beschreven in paragraaf 4.3 zorgen daarom voor een begrenzing van het leefgebied van de Koudumberbos-dassen.

Bebouwing, watergangen en wegen: bebouwing, watergangen en wegen kunnen een barrière vormen voor dassen. Omdat dassen wel 1 ½ km vanaf de burcht foerageren is de inschatting dat het foerageergebied doorloopt tot de bebouwing van Nijeburen en Kolderwolde.

In theorie kan de grens vastgesteld worden op (van oost naar west) van de Rijstervaart, rotonde bij Aukjeshoeve, weg Flinkbosje en de Slaperdijk tot de Vogelhoek. Dit komt neer op 150-200 ha foerageergebied. Het veldonderzoek bevestigt dat de das foerageert op de weilanden aan weerszijden van de N359 en deze weg frequent oversteekt. De dassen passeren de N359 ook over het aquaduct, waar niet alleen het kanaal maar ook een droge oever (zogenaamd paluduct) over de N359 gaat. In 2007 is dit paluduct aangelegd, waarvoor de das een van de gidssoorten was. Er zijn bij het

veldbezoek verse wroetsporen aangetroffen op de dam van het paluduct. De (verse) pijp aan het Flinkebosje zou de grens van het territorium kunnen markeren, maar kan ook gegraven zijn door dassen van de burcht aan het Morrapad (zie figuur 8). De pijp bij het Flinkebosje is een zogenaamde vluchtpijp. Dat is een ondiep hol, dat door dassen wordt gebruikt om tijdelijk in te schuilen.

De moeraslanden rondom de burcht zijn lastig toegankelijk voor dassen. Wel zullen zij aan de randen van het moeras zoeken naar slakken, kikkers en andere prooien. Tijdens het veldwerk werden wissels aangetroffen bij de moeraslanden tussen het aquaduct en de Vogelhoek.

Figuur 8: Aangetroffen sporen bij het veldwerk

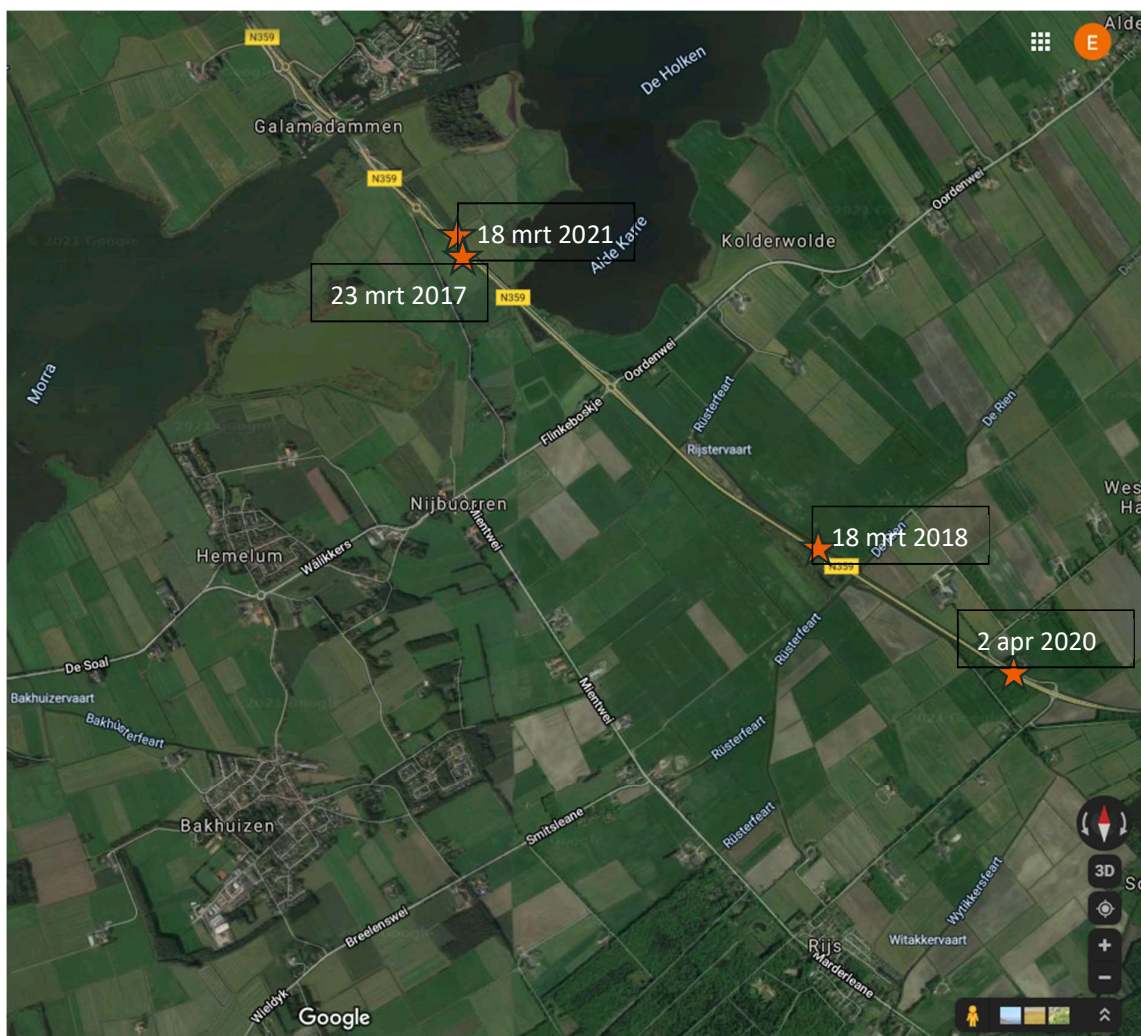
A= burcht Koudumberbos	B= wissel	C= wissel	D= wroetsporen
E= prenten	F= wroetsporen	G= prenten en wissel	H= wroetsporen
I= wissel	J= wissel	K= wissel	L= vluchtpijp
X= burcht Morrapad			

Verkeersslachtoffers

De volgende meldingen van verkeersslachtoffers van dassen zijn bekend uit recente jaren, allen van eind maart, begin april (figuur 8):

- 23-03-2017 ter hoogte van het Koudumberbos (bron: NDFF)
- 02-04-2020 bij Rijs (3,2 km van het plangebied (bron: NDFF)
- 18-03-2018 bij hectometerpaal 18.4 van de N359 (Bron: provincie)
- 18-03-2021 N359 op 500 meter van het Koudumberbos. (160.68/545.32) (Bron: registratie verkeersslachtoffers Das & Boom, mond.med)

De tweede en derde locatie liggen verder dan de maximale foerageerafstand van 1,5 km. Daarom gaat het vrij zeker om een das van een andere burcht.

Figuur 9: Meldingen van aangereden dassen in de periode 2017-2021 (Bron: zie lijst met meldingen).

5 Effectbeschrijving en toetsing aan wetgeving

Mogelijke effecten

De werkzaamheden zijn al uitgevoerd, er treden daarom geen tijdelijke effecten op. Mogelijke permanente effecten die kunnen optreden zijn effecten van vernatting op de aanwezige burchten en op het foerageergebied.

Effectbeschrijving

Effecten op burchten

De huidige burcht ligt op het centrale, hooggelegen deel van het bos, bij het veldbezoek bleek dat deze in gebruik is. Door de hoogte van ca. 4 meter boven NAP zal de vernatting geen effect hebben op deze burcht. Mogelijk liggen er meerdere burchten in dit bosje, maar dit kon niet worden vastgesteld omdat het gebied door bramen en verruiging nagenoeg onbegaanbaar is. De oude verlaten burcht werd niet aangetroffen.

Ook is van belang of vanuit de burcht het foerageergebied bereikbaar is. Uit het veldbezoek blijkt dat de das gebruik maakt van twee wissels om het Koudumberbos te verlaten, namelijk aan de noordzijde bij het Johan Friso kanaal en aan de zuidwestzijde van het Koudumberbos. Het bosje wordt dus niet verlaten aan de oostzijde. Hier is een slenk gegraven, die ondiep en doorwaadbaar is voor dassen. Dat de das(sen) de oostkant niet opgaan heeft er eerder mee te maken dat de percelen aan de oostzijde te ruig zijn als dassenfoerageergebied. De das kan hier moeilijk voedsel vinden, in tegenstelling tot de graslanden en dijken aan de westkant. Hieruit wordt geconcludeerd dat de werkzaamheden geen effect hebben op de burcht.

Effecten op foerageergebied

Er heeft nog geen vernatting plaatsgevonden op de twee percelen die buiten de kade komen te liggen, aangezien de aangelegde kade aan de zuidwestzijde van de percelen eerst moet inklinken. In de periode 1 oktober tot 1 april kan het water uit de Friese boezem het land oplopen. De twee percelen die buiten de kade komen te liggen kunnen (deels) onder water komen te staan.

Uit het veldbezoek blijkt dat het foerageergebied dat bij de das(sen) in gebruik is, ten zuiden en ten westen van het Koudumberbos ligt. Dit is zonder belemmeringen toegankelijk. De te vernatten percelen bestaan uit niet beweide productiegasland, met in het zomerhalfjaar hoog opgaand gras. In hoog opgaande gras kan een das met moeite voedsel vinden. Dit is ongeschikt foerageergebied voor de das, omdat prooien in hoog gras al vroegtijdig een predator opmerken en zich terugtrekken, daarom zal het sporadisch worden gebruikt. De twee te vernatten percelen krijgen in het winterhalfjaar het boezempeil, hiermee bestaat de kans dat deze onder water komen te staan en daarmee hun betekenis als permanent foerageergebied tijdelijk verliezen. Het oppervlak dat natter zal worden door het verleggen van de kade bestaat uit 6,3 ha ongeschikt (omdat het hoog gras betreft) foerageergebied. Aangezien het totale territorium/voedselgebied op 150 à 200 ha wordt ingeschat, gaat het om 3-4% van het voedselgebied dat natter wordt. Bij het verloren gaan hiervan blijft voldoende foerageergebied over.

De ecologische functionaliteit van het foerageergebied voor de burcht wordt niet aangetast.

Toetsing aan wetgeving

Zoals beschreven in hoofdstuk 2 worden er geen verboden uit de Wnb overtreden. Ook worden er in Wnb art 3.8 lid 7a geen voorwaarden gesteld aan de effecten op soorten door uitvoering van de instandhoudingsmaatregelen. Voor de zorgplicht moet worden beoordeeld of de ecologische functionaliteit van burcht en foerageergebied in het geding is. Uit voorgaande effectbeschrijving blijkt dat bij het verdwijnen van 3-4% van het foerageergebied voldoende foerageergebied overblijft en de ecologische functionaliteit niet wordt aangetast.

6 Kansen voor verbetering leefgebied das

Omdat de beheerder IFG heeft aangegeven open te staan voor optimaliseringsmaatregelen t.b.v. de das, ook als er geen mitigatie/compensatie vanuit de Wet natuurbescherming nodig is, wordt in dit hoofdstuk beschreven welke kansen er zijn voor verbetering van leefgebied van de das. Er zijn mogelijkheden voor verbetering van foerageergebied en voor het verminderen van verkeersslachtoffers.

Verbetering voedselsituatie

Het foerageergebied nabij de burcht is niet optimaal ingericht voor de das. Het ligt daarom voor de hand het biotoop optimaler in te richten. Mogelijke verbetermaatregelen:

1. Aanbrengen van (lijnvormige) beplantingen, (hoogstam)boomgaarden en overhoekjes (BIJ12, 2017)
2. zorg voor optimaal grasland met beweiding nabij de burcht van het Koudumberbos.

De benoemde beplantingen als verbetermaatregelen passen niet binnen het weidse, open karakter van het Friese merengebied. Een uitzondering hierop vormt het Koudumberbos zelf. Het loofbos biedt al voedsel voor dassen (wormen, kevers, larven, muizen, mast), en de minder begroeide delen op de hogere delen en aan de rand van de terp laten ruimte voor biotoopversterking. Hierbij kan gedacht worden aan het inplanten van besdragende struiken van het bos (vlier, lijsterbes, sleedoorn, meidoorn, braam, wilde roos) en fruitbomen (niet-gecultiveerde soorten, zoals mispel, kerspruim en zoete kers). Niet alleen dassen, maar ook reeën, vossen, steenmarters, muizen en struweelvogels kunnen profiteren van deze extra beplanting. De doorndragende stekels bieden als positief bij-effect dat het gebied ontoegankelijker wordt voor (water) recreanten. Het duurt enkele jaren voordat deze struiken volgroeid en besdragend zijn. De suggestie van de Dassenwerkgroep Gaasterland om enkele repen maïs te laten staan in de percelen langs de N359 zou een tussentijdse oplossing bieden.

Verkeersvoorzieningen

Los van het project, is het zo dat het over het algemeen helpt om verkeersslachtoffers te voorkomen door fauna te leiden naar bestaande veilige overgangen over provinciale wegen. In dit gebied betreft dat het paluduct. Verkeersvoorzieningen liggen buiten de verantwoordelijkheid van dit project en buiten de mogelijkheden en verantwoordelijkheden van IFG. Ter informatie wordt deze maatregel in deze rapportage beschreven, mogelijk heeft de wegbeheerder de mogelijkheid hier maatregelen te nemen. De N359 is ter hoogte van de tunnel ingerasterd, het overige deel van de N359 tussen Galamadammen en Nijeburen/Nijbuorren niet (zie figuur 9). Een mogelijke maatregel is om de oost-west trekkende fauna meer richting het paluduct te leiden.

7 Conclusie en aanbevelingen

De provincie Fryslân voert maatregelen uit voor het behalen van Natura 2000-doelen. Eén van deze maatregelen is het vernatten van een polder direct ten oosten van aquaduct Galamadammen. In deze rapportage wordt de vraag beantwoord of deze werkzaamheden een effect hebben op aanwezige dassen.

De das heeft in Zuidwest-Fryslân een groeiende populatie. De uitbreiding van de dassenpopulatie verloopt via de IJsselmeerkust naar het noorden. Het Koudumberbos wordt sinds enkele jaren bewoond door dassen. Uit ecologisch onderzoek (Bureau FaunaX, 2020) blijkt dat er in augustus 2020 een bewoonde burcht is in het Koudumberbos. Om diverse redenen heeft deze das(sen) een vrij groot foerageergebied. Uit het veldbezoek van augustus 2021 blijkt dat de burcht nog steeds bewoond is.

De vernatting geeft een beperkte afname van 3-4% ongeschikt foerageergebied. Er treedt door de vernatting geen (negatief) effect op voor de bewoonde dassenburcht.

Het uitvoeren van deze instandhoudingsmaatregelen is in overeenstemming met de Wet natuurbescherming omdat de ecologische functionaliteit van de (bewoonde) dassenburcht niet wordt aangetast. Om deze reden is er geen wettelijke verplichting voor het mitigeren van de afname van foerageergebied.

De eigenaar van het Koudumberbos, It Fryske Gea (IFG) staat open voor optimaliseringsmaatregelen t.b.v. de das, ook als er geen mitigatie vanuit de Wet natuurbescherming nodig is. Daarom vormt een voorstel voor verbetering van het leefgebied van de das ook onderdeel van de opdracht. De voorgestelde verbeteringen bestaan uit het creëren van een optimale voedselsituatie dichtbij de burcht met optimaal grasland met beweiding en aanplant van besdragende struiken en fruitbomen in en om het Koudumberbos. Ook kan inspanning worden gedaan om fauna richting het paluduct te leiden, waardoor verkeersslachtoffers verminderen.

8 Literatuurlijst

Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (2021). Uitspraak 201903159/1/R2 van 7 juli 2021.

Altenburg&Wymenga en Provincie Fryslân (2014). Natura 2000-beheerplan Merengebied. Provincie Fryslân, Leeuwarden.

BIJ12 (2021). Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving. Geraadpleegd op 10 mei 2021 op www.bij12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/natura-2000-beheerplannen/10-oudegaasterbrekken-fluessen-en-omgeving.

BIJ12 (2017). Kennisdocument Das, Meles Meles versie 1.0 juli 2017. BIJ12. Utrecht.

Bommel, F. van, D. Vreugdenhil, M. La Haye (2015). De Das. Zoogdierverseniging, Nijmegen.

Bureau FaunaX (2020). Addendum Ecologisch Werkprotocol Galadammen-Oost.

Expertcentrum LNV (2002), Van Moll, G. Verspreiding van de Das in Nederland 1995/2000.

Hollander, H. & M. La Haye (2013). Dassenschade en -preventie. Rapport 2013.011. Zoogdierverseniging, Nijmegen.

Ministerie LNV (2021). Wetgeving en beleid Das (Meles meles). Geraadpleegd op 10 mei 2021 op minlnv.nederlandsesoorten.nl/content/das-meles-meles.

Overheid.nl (2021). Wet natuurbescherming. Geldend van 17 feb 2021 t/m heden. Geraadpleegd op 10 mei 2021 op <https://wetten.overheid.nl/BWBR0037552/2021-02-17#Hoofdstuk3>.

Programmadirectie Natura 2000 (2010). Aanwijzingsbesluit Natura 2000-gebied Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving. PDN/2010-010G. Geraadpleegd op 10 mei 2021 op www.natura2000.nl/sites/default/files/gebieden_aanwijzing_en_archief/010/n2k010_db%20hvw%20Oudegaasterbrekken%2C%20fluessen%20en%20omgeving.pdf

Roper, T.J. (2010). Badger. HarperCollins Publishers. London.

Staatscourant (2011). Bekendmaking aanwijzingsbesluiten voor 23 Natura 2000-gebieden en wijzigingsbesluit voor het Natura 2000-gebied Arkemheen. Geraadpleegd op 10 mei 2021 op <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2011-4458.html>

Provincie Fryslân (2020). Nijsbrief Wy wurkje oan bysûndere natuer. Natura 2000 Fluessen en Morra

Zoogdierverseniging.nl (z.jr). Das. Geraadpleegd op 16 mei 2021 op www.zoogdierverseniging.nl/zoogdiersoorten/das

1) Bijlage 1: Foto's veldbezoek

Figuur b1 Koudumberbos met onderzoeksgebied

Figuur b2 Burcht in Koudumberbos

Figuur b3 Foerageergebied

Figuur b4 Slenk aan oostzijde Koudumerbos

Figuur b5 Wroetsporen bij Johan Friso-kanaal

Figuur b6 Vluchtpijp aan Flinkebosje

Figuur b7 Verse dassenprenten bij parallelweg N359